

sibi natura sua proportionatum, cum omnis habitudo habeat aliquem certum terminum in quem tendat; sed hæc inhærentia est per modum cujusdam habitudinis transcendentalis, cujus terminus est subjectum ipsum. Accidentis ergo in communi respicit id quod affici potest accidentaliter, absolute etiam et in communi; determinata vero accidentia respiciunt determinata subjecta, et secundum capacitatem sibi proportionatam, quia necesse est servari proportionem inter actum et potentiam. Non est autem intelligendum, oportere unicuique accidenti respondere subjectum, cui tale accidens sit connaturale aut debitum; hoc enim non spectat ad essentiam accidentis, sed ad peculiarem conditionem subjecti, quæ non est universaliter necessaria, ut patet de accidentibus mere contingentibus, et de his quæ violentè insunt, vel quæ mere indifferentia sunt, ut maxime dici solet de artificialibus formis. Et idem dicunt Theologi de supernaturalibus qualitatibus. Solum ergo ex parte accidentis necessarium est, quod natura sua determinet sibi subjectum quod adæquate respiciat, quia hoc spectat ad essentiam ejus; nam cum essentialiter sit affectio quædam, alicujus capacitatem habentis debet esse affectio.

48. *Objectioni satisfi.* — Ex quo contra solvitur argumentum, quod hic fieri solet de propria passione, quæ de suo subjecto demonstratur per propriam definitionem, ex quo colligit Soncinas demonstrari de passione, quod inhæreat subjecto, et consequenter inhærentiam non esse de essentia passionis, quia essentia non demonstratur de aliquo. Sed non recte colligit, nam propria definitio passionis dari debet per subjectum; Aristoteles enim ideo dixit propriam passionem prædicari per se secundo, quia subjectum ponitur in definitione prædicati; ergo talis definitio supponit vel continet inhærentiam passionis in tali subjecto; ergo non est medium ad demonstrandam illam. Per talem ergo demonstrationem ad summum ostendi potest alia connexio, quæ ex parte subjecti esse potest cum tali passione, sive illa sit per modum efficientiæ seu resultantiæ naturalis, sive per modum debiti connaturalis, quam connexionem jam diximus non pertinere ad essentiam accidentis ut sic. Adde, interdum posse demonstrari de aliquo accidente, quod sit accidens, et consequenter quod sit aptum inhærenti, sed tunc vel non fiet demonstratio per definitionem accidentis, neque a priori,

sed per effectus, vel non demonstrabitur absolute quod sit aptum inhærenti, sed respectu hujus vel illius subjecti, et tunc oportebit tandem resolvere demonstrationem in proprietatem vel definitionem talis subjecti.

49. Alia quæ de accidente in communi et absolute tractari possunt, in superioribus tractata sunt, ut an habeat existentiam propriam, disp. 34, sect. 11, an componat unum per se cum subjecto, disp. 44, et an in se componatur ex proprio actu et potentia, disp. 43. Et ideo nihil aliud hic dicendum occurrit.

DISPUTATIO XXXVIII.

DE COMPARATIONE ACCIDENTIS AD SUBSTANTIAM.

Multa ad hanc comparisonem pertinentia in superioribus notata sunt, explicando ipsam divisionem entis creati in substantiam et accidens. Ubi duo præcipue declarare necesse fuit, scilicet, quanta distinctio inter substantiam et accidens intercedat, et quomodo substantia superet omne accidens in perfectione. Præterea, cum ageremus de causis, contulimus accidentia ad substantiam, vel in ratione formæ et materiæ, vel in ratione efficientis et effectus. Quapropter pauca hoc loco dicenda supersunt, præcipue propter Aristotelem, lib. 6 Metaph., in principio, ubi comparat substantiam cum accidente et quoad temporis durationem, et quoad cognitionem, quæ duo puncta breviter sunt a nobis explicanda.

SECTIO I.

An substantia sit prior tempore accidente.

1. Ratio dubitandi est, quia Aristoteles, 7 Metaph., in principio, cap. 1, ait, *substantiam esse priorem accidente, et ratione, et cognitione, et tempore, et natura.* In contrarium autem est, quia vel substantia et accidens comparantur absolute, prout sunt in rerum natura, vel prout sunt in tali vel tali composito. Priori modo est quidem verum, substantiam aliquam esse priorem omni accidente; tamen id verificatur in substantia increata, non vero in substantia creata, de qua nunc agimus. Et secundum Aristotelem nullo modo verificari potest, quia cum ipse supponat mundum æternum, necesse est fateatur substantiam increatam non esse tempore priorem quam creatam; ergo non potest esse

prior tempore quam accidens, quia cum substantia creata non sit sine accidentibus, non est prior tempore quam accidens. Si vero comparatio fiat respectu ejusdem rei, oportet loqui de substantia capaci accidentium, quia substantia nec erit prior, nec posterior accidente, respectu ejus suppositi, in quo nullum est accidens. In substantia autem capaci accidentium, non est prior tempore substantia quam accidens, quia nulla talis substantia caret aliquando omni accidenti; nullo ergo modo verificari potest, quod substantia sit prior tempore accidente.

Questionis resolutio.

2. In hac quæstione de re ipsa fere nulla est difficultas; in explicando autem sensu Philosophi, supposito ejus principio de æternitate mundi, diversæ sunt auctorum sententiæ. Igitur, quod ad rem attinet, certum est, substantiam ut sic, abstrahendo a creata et increata, esse priorem duratione accidente; quia aliqua substantia est æterna, omne autem accidens est temporale; at vero comparando substantiam creatam absolute ad accidens, revera non est prior tempore illo absolute et simpliciter, ut ratio in principio facta probat, quia nullum momentum est, in quo fuerit verum dicere aliquam substantiam creatam existere, pro quo vere etiam dici non potuerit esse in ea aliquod accidens, quia si substantia sit spiritualis, saltem sunt in ea intellectus et voluntas; si vero substantia est materialis, saltem erit in ea quantitas, et non deerit aliqua qualitas. Unde neque absolute, neque respective, scilicet, comparatione ejusdem suppositi, videtur posse simpliciter verificari, substantiam esse priorem tempore omni accidente. Solum ergo permissive seu indefinite verificari potest, quod substantia sit vel esse possit prior tempore aliquo vel aliquibus accidentibus, non quidem respectu diversorum, nam hoc modo etiam una substantia potest esse prior tempore alia; sed respectu ejusdem; sic enim substantia quælibet ex se potest esse prior tempore multis accidentibus, iis, nimirum, quæ non intrinsece manant, seu necessaria connexionem conjuncta sunt tali substantiæ.

Prima expositio Aristotelis.

3. Quod vero attinet ad dictum Aristotelis, Averroes, 7 Met., comm. 4, ait, substantiam dici priorem tempore accidente, quia ipsa est separabilis ab accidentibus, et non e con-

trario, *quoniam* (inquit) *nullum accidens invenitur absque substantia, sed aliqua substantia invenitur absque accidente;* in quibus verbis significat Aristotelem loqui de substantia absolute, ut comprehendit etiam primam; illa enim sola est separabilis ab omnibus accidentibus. Tamen non videtur satis ad solvendam temporis prioritatem, quia respectu solius Dei inepte fieret comparatio, ut dixi, et respectu aliorum non est antecessio durationis, posita mundi æternitate, saltem respectu omnium accidentium. Quod si solum fiat comparatio respectu aliquorum, non oportet recurrere ad substantiam separabilem ab omnibus accidentibus, nam etiam aliæ sunt priores tempore multis accidentibus.

Secunda expositio.

4. Propterea idem Averroes, in fine illius Commentii, indicat, quamlibet substantiam dici priorem tempore suis accidentibus, quia si accidentia sint contingencia et separabilia, vel sunt, vel, quantum est ex se, possunt esse posteriora tempore. Si vero sint accidentia inseparabilia, in qualibet individua substantia saltem præcedit tempore ipsa materia prima quælibet accidentia propria tali substantiæ. Sed hæc expositio minus quadrat quam præcedens. Primo, quia non est universalis; in substantiis enim incorruptibilibus nullo modo præcedit tempore substantia sua accidentia propria et inseparabilia. Unde significat Commentator, Aristotelem solum loqui de substantia generabili, eamque comparare ad propria accidentia, quod falsum est, nam manifeste loquitur de substantia absolute, ut constat ex contextu; nam statim addit, esse investigandum quotuplex sit substantia, et an aliqua sit separabilis. Et præterea etiam in substantiis materialibus et generabilibus, falsum est materiam in eodem esse priorem tempore omni accidente; nam materia, ut informata aliqua forma, non est prior tempore quam accidentia, quæ consequuntur formam; in materia vero, ut antecedit tempore talem formam, antecedit etiam quantitas, quæ est proprium accidens ipsius materiæ, maxime secundum opinionem Commentatoris. Quod vero respondet Soncinas, dimensiones materiæ non esse accidens in actu, sed in potentia, ridiculum mihi est; quia quantitas, eo modo quo est in materia, est actus accidentaliter ejus, vere illam afficiens et informans in suo genere. Accedit, quod non est verisimile, Aristotelem solum ratione

materiae, quae est imperfectissimum quid in ordine substantiae, praetulisse substantiam accidentibus. Quod si hoc dici non potest de aliis comparationibus in cognitione ac natura, nec de hac etiam dici rationabiliter potest.

Tertia expositio.

5. Aliter ergo respondent aliqui, substantiam dici priorem tempore quam accidens, non in ea proprietate, qua prius tempore dicitur id, quod est prius duratione, seu quod existit, antequam aliud existentiam habeat; nam argumenta facta probant evidenter, nec substantiam in communi esse priorem tempore accidente in communi, juxta opinionem Philosophi; nec substantiam creatam in communi esse priorem tempore accidente in communi, etiam secundum veritatem; nec denique unamquamque substantiam in particulari esse priorem tempore suis accidentibus. Aiunt ergo, prius tempore ab Aristotele appellari id, quod est prius separabilitate, quia quod est separabile ab alio, quantum est ex se, potest esse sine illo. Et videtur hoc consentaneum menti Philosophi, nam cum dixisset, substantiam esse priorem tempore, adjungit probationem, *quia aliorum categorematum nullum est separabile, sed ex hoc.* Quod si instes, substantiam veram non esse separabilem ab accidentibus, quandoquidem habet necessariam conjunctionem cum illis, quidam respondent, substantiam quidem ex se, quatenus substantia est, esse separabilem; aliunde vero quatenus habet rationem causae, fieri posse ut nunquam reipsa existat sine coexistentia accidentium, sed hoc est per accidens ad rationem substantiae ut sic. Et in idem redit quod ait Ant. Andr., 7 Met., q. 2, quamvis hunc ipsum dicendi modum impugnet. Dicit enim substantiam dici priorem tempore accidentibus, quia non pendet ab illis, etiamsi necessario causet illa. Et in re idem tenet Niphus ibi, disp. 2.

6. *Objectio contra praecedentem expositionem.* — Sed contra hoc merito objiciunt Javell. et alii, quia haec non est prioritas temporis, sed naturae; Aristoteles autem has prioritates distinxit; unde in verbis et ratione superius adductis de separabilitate, non videtur probare prioritatem temporis, sed naturae, et prioritatem temporis sine probatione reliquisse videtur, ut Niphus advertit. Sed responderi potest, prioritatem naturae ibi significare prioritatem perfectionis seu causalitatis; prioritatem autem temporis si-

gnificare prioritatem separabilitatis. Quae licet, dicto modo explicata, non sit nisi quaedam prioritas in subsistendi consequentia, quae dici etiam solet prioritas naturae, tamen hic dicta est prioritas temporis, tum ut distingueretur ab alia prioritate naturae, tum etiam quia per se et quasi aptitudine est quaedam prioritas temporis, licet per accidens, seu ex alio capite non reducat in actum. Et juxta hanc expositionem potest dici, Aristotelem illa unica ratione utrumque membrum probasse, ne alterum sine probatione omisisset videatur. Nam, ex eo quod accidens est inseparabile, substantia vero separabilis est, optime inferitur et esse priorem naturae seu perfectione, et tempore, in praedicto sensu. Quae expositio in eo tantum displicet, quod apud Aristotelem, *esse prius tempore*, nunquam habet illam significationem, sed solum significat realem prioritatem in existendo, ut patet ex Postpraedic., et ex 5 Metaph., c. de Priori; posset ergo addi cum illa prioritate aptitudinali (ut ita dicam) conjungi, ut in eadem re semper substantia tempore praecedat multa accidentia, etsi non praecedat omnia; e converso autem nullum accidens praecedat tempore substantiam, cujus est accidens; hoc enim satis est, ut supra dixi, ad hoc, ut substantia dicatur permissive seu indefinite prior tempore accidente. Neque enim Aristoteles addidit distributionem.

Quarta expositio.

7. Ultimo exponitur, quod substantia dicitur prior tempore accidente, solum quia aliqua substantia separatur ab omni accidente, et in re existit sine illo, quae est prima expositio Comment., quam sequitur D. Thomas, ut dixi, et ita eam defendunt Thomistae. Quod si inquiras quid hoc referat ad prioritatem temporis, nam ut unum sit prius tempore alio, non satis est quod sit separabile ab illo secundum realem unionem, seu inhaesionem, sed necesse est ut etiam secundum coexistentiam. Quamvis autem Deus sit separabilis ab omnibus accidentibus priori modo, non tamen modo posteriori, supposito quod aliqua accidentia sint aeterna, imo et tempus ipsum; nam licet non sint in Deo, tamen simul sunt cum ipso Deo. Respondet Alex. Alens., in eum locum, substantiae ut sic non repugnare esse sine accidente, etiam secundum coexistentiam. Sed hoc revolvitur jam in prioritatem tantum quoad subsistendi consequentiam. Javell. autem, q. 3, ait, ut

Deus dicatur prior tempore accidente, satis esse quod Deus nunc sit, et nunc accidens non sit in eo. Sed hoc frivolum est, quia esse prius tempore accidente, non dicit negationem inhaesionis, sed simultatis coexistentiae; alias Angelus diceretur prior tempore luce solis, quia nunc est Angelus, et lux solis non est in illo. Aliam responsionem indicat Alensis, quam amplectitur Soncinas, nimirum, Deum dici priorem tempore, quia existit et mensuratur priori duratione quam sit tempus, scilicet, duratione aeternitatis. Sed haec violenta expositio est: Aristoteles enim nunquam meminit aeternitatis proprie et rigore sumptae, nec facit comparisonem ejus ad tempus. Et praeterea, si res creatae essent coaeternae Deo, licet possit Deus dici prior duratione prioritate perfectionis in ipsamet duratione, non tamen prioritate antecessionis; cum autem aliquid dicitur prius tempore, juxta communem usum, et praesertim apud Aristotelem, non comparatur in perfectione durationis, sed in antecessione existentiae, sive illa mensuretur proprio tempore, sive aeternitate aut aeo; hoc enim nihil refert.

Resolutio et approbatio tertiae expositionis.

8. Mihi ergo sola tertia expositio satisfacit, quam etiam Alexand. Aphrodis. indicavit, nimirum, nil aliud Aristotelem docuisse, quam quod in re ipsa verum esse diximus, substantiam, videlicet, ex se tempore posse praecedere sua accidentia, et reipsa ita esse priorem multis; quod vero aliquibus sit coaeva, ad rationem substantiae et accidentis, ut sic esse per accidens, et ex aliqua alia causalitate oriri. Quod fortasse etiam diceret Aristoteles supposita mundi aeternitate de rationibus substantiae et accidentis in communi comparatis.

SECTIO II.

Utrum substantia sit prior cognitione accidente.

1. Aristoteles, citato loco, non solum dixit substantiam esse priorem cognitione, sed etiam esse priorem ratione seu definitione accidente. Quae prioritas in hoc consistit, quod accidens non potest definiri, nisi per substantiam, definitione essentiali et propria; substantia vero, quia ex sua essentia neque accidentia neque habitudinem ad accidentia includit, non indiget illis, ut exacte definia-

tur. Atque ita haec pars exposita relinquitur ex dictis disputatione praecedente.

Ratio dubitandi.

2. Hinc vero oritur difficultas circa praesentem comparisonem, quia vel est sermo de cognitione distincta et propria, qualem habent Deus et intelligentiae. Et haec comparatio non erit diversa a priori; sic enim idem est esse priorem cognitione, quod esse priorem definitione. Nec enim illa prioritas consistit in hoc, quod cognitio substantiae praecedat tempore cognitionem accidentis; id enim necessarium non est, ut patet in Deo et intelligentiis. Solum ergo in hoc consistit, quod cognitio accidentis per se requirit cognitionem substantiae, non vero e contra; hoc autem ipsum est esse prius definitione. Aut est sermo de cognitione confusa et imperfecta, qualem homines assequi possunt, quae videtur esse mens Aristotelis; nam respectu nostrae cognitionis hanc facit comparisonem: hoc autem sensu falsum est, substantiam esse priorem cognitione accidente, quia homines prius cognoscimus accidentia quam substantiam; nam cum a sensibus cognitionem accipiamus, id prius intellectu percipimus, quod ex speciebus sensatis prius elici potest; id autem prius elici potest, quod nostris sensibus propinquius est; sunt autem accidentia propinquiora sensibus, cum illa sola sint per se sensibilia.

Sensus questionis aperitur.

3. Circa hanc comparisonem est breviter advertendum, posse fieri vel ex parte rerum cognoscibilium, vel ex parte rei cognoscentis, praesertim hominis. Priori sensu est quaestio, quid sit ex se prius cognoscibile; posteriori vero, quid homo prius cognoscat. Unde intelligitur, hanc posteriorem quaestionem ad praesens nihil referre, ubi intendimus rationes ipsas substantiae et accidentis secundum se comparare; quod autem humana cognitio prius in una quam in altera versetur, nihil refert ad rerum ipsarum perfectionem declarandam, cum possit ille ordo ex peculiari hominis conditione oriri. Prior ergo comparatio est, quae in praesenti fit, et illam solam existimo Aristotelem fecisse; expositores vero addiderunt aliam, quam breviter attingemus, quia proprie et ex professo pertinet ad scientiam de Anima.

4. *Unum multipliciter dici potest prius cognitione quam aliud.* — Ut ergo et Aristotelis

mentem et rem ipsam in priori sensu declaramus, est advertendum secundo, tribus modis posse rem unam dici priorem cognitione alia, scilicet, natura seu perfectione, independentia, quæ est alius modus prioritatis naturæ, et generatione seu tempore. Hoc autem ultimum membrum non habet locum in comparatione, quæ tantum fit ex parte ipsarum rerum, quia non ex se postulat ut prius tempore una quam alia cognoscatur, et ideo cum Aristoteles ait substantiam esse priorem cognitione accidente, non loquitur de origine vel temporali ordine cognitionis, quia est impertinens, et aut revera non est, aut non oritur ex ratione ipsius substantiæ, sed ex parte hominis, et nihil refert ad perfectionem substantiæ declarandam; nam potius ea, quæ minus perfecta sunt, solent esse generatione et tempore priora.

Questionis resolutio.

5. Supersunt ergo aliæ duæ prioritates naturæ; et illa quidem, quæ est independentiæ, coincidit cum prioritatem definitionis, ut recte probat ratio dubitandi in principio posita; quæ dici etiam potest quædam prioritatis cognitionis, nam cum accidens natura sua pendeat a substantia quoad perfectam sui cognitionem, e contra vero substantia non pendeat ab accidente, merito potest hæc ratione dici substantia prior cognitione accidente.

6. Præter hunc autem modum prioritatis est alius, qui simpliciter consistit in majori perfectione, et sic substantia dicitur prior cognitione accidente, ex eo quod nata est parere nobiliorem cognitionem. Atque hunc sensum videtur intendisse Philosophus. Quod patet, tum quia ex parte rerum ipsarum non potest cogitari alius modus prioritatis, tum etiam ex probatione quam adjungit, dicens: *Et tunc maxime unumquodque scire putamus, cum quid est homo aut ignis scimus, quam cum scimus eorum accidentia.* Non ergo dicit substantiam esse priorem cognitione, quia ejus cognitio prius habeatur; imo videtur supponere prius sæpe haberi cognitionem imperfectam per accidentia. Vocat ergo priorem, quia illius cognitio est quæ maxime satisfacit intellectui. Et ideo etiam nihil distinguendum putavit Aristoteles de cognitione distincta aut confusa, perfecta vel imperfecta; nam res ex se non comparantur, nisi ad cognitionem propriam et quidditivam quam ex se postulant. Quare ad hoc declarandum

addidit Aristoteles, etiam in ipsis accidentibus essentiam uniuscujusque esse cognitione priorem, quam accidentia seu proprietates ejus. Et ita explicata manet et mens Aristotelis, et res ipsa, quia revera ex parte ipsarum rerum non potest hic fieri alia comparatio.

7. Solum potest quis objicere, quia ad perfectam rei cognitionem non satis est cognoscere essentiam, nisi cognoscantur etiam proprietates; ergo perfecta cognitio substantiæ pendet ex accidentibus; ergo non potest substantia quoad perfectam cognitionem esse simpliciter prior accidente. Respondetur primo, comparationem, ut recte fiat, debere fieri cum præcisione substantiæ, ab accidentibus; nam si cognitio ipsa accidentium sumatur, quatenus per eam suo modo perficitur cognitio substantiæ eo quod accidentia sint proprietates vel affectiones substantiæ, sic perfectior erit cognitio substantiæ, quæ includat cognitionem accidentium, quam præcise sumpta solius substantiæ cognitio; sic enim cognitio comprehensiva perfectior est quam quidditativa. Unde dicitur secundo, duplicem esse rei cognitionem: una dicitur definitiva, quæ, per se loquendo, sistit in cognitione essentiæ et quidditatis rei; altera est demonstrativa, per quam proprietates ostenduntur de subjecto. In substantia ergo cognitio propria illius est cognitio definitiva, seu quidditativa; et hæc ut sit in suo ordine perfecta, non requirit cognitionem proprietatum, quia hæc solum pertinet ad alteram cognitionem, quæ demonstrativa est; quæ jam formaliter ac directe non est cognitio substantiæ, sed eorum, quæ substantiæ insunt. Unde potius videtur Aristoteles has duas cognitiones inter se conferre, et eam præferre in unaquaque re, quæ ad essentiam terminatur. Et quia ratio essentiæ simpliciter ac perfecte reperitur in sola substantia, ideo concludit substantiam esse priorem cognitione accidentibus. Et hæc satis esse possunt ad Aristotelis intelligentiam, et ad comparationem prædictam explicandam, quatenus ex parte ipsarum rerum fieri poterat.

Quoad nos fit eadem comparatio.

8. Ut autem alteri etiam parti breviter satisfaciamus, adverte non deesse qui dicant, respectu nostri, et via originis, prius cadere in cognitionem nostram substantiam quam accidens, saltem quoad confusam et imperfectam cognitionem, licet quoad distinctam et

propriam cognoscatur substantia per accidentia. Ita tenet Soncin., 7 Metaph., quæst. 13; et Javel., q. 3. Et posterior quidem pars hujus sententiæ manifesta est vel ipsa experientia, nec de illa est controversia inter auctores. Nos enim non devenimus in cognitionem substantiarum quoad propria genera, vel proprias differentias earum, nisi per accidentia vel proprietates, mediis aliquibus effectibus vel signis sensibilibus. Quoad priorem vero partem probatur a dictis auctoribus, quia non potest intellectus concipere accidens, nisi concipiendo substantiam, cum totum esse accidens sit ad substantiam; propter quod dixit Aristoteles non posse accidens definiri nisi per substantiam; ergo ad conceptionem accidentis necessario supponitur conceptio substantiæ. Et alias plures rationes afferunt, quas omitto, quia parum difficiles sunt, et ex dicendis facile intelligentur. Alii vero censent nos prius concipere accidentia quam substantiam. Ita tenet Herv., Quodlib. 3, quæst. 12; et Richard., in 2, dist. 24, articulo tertio, quæst. 3. Et sumitur ex Scoto, in 1, dist. 3, q. 1, 2 et 3; et tenet Anton. Andr., 7 Metaph., quæst. 4; et Jandun., q. 3; et Niphus, disp. 4. Et probatur, quia, licet substantia secundum se sit perfectior et intelligibilior, tamen respectu nostri accidens habet majorem vim ad immutandum intellectum, quia intellectus noster non immutatur, nisi mediis speciebus sensibus impressis; sensibus autem non imprimuntur species substantiæ, sed accidentium tantum; ergo accidentia sunt, quæ primo immutant intellectum; ergo prius concipiuntur ab intellectu quam substantia.

Hujus puncti resolutio cum aliquali opinionum concordia.

9. Inter has opiniones hæc posterior mihi videtur absolute vera; est tamen intelligenda, ut non omnino excludatur substantia a primo conceptu intellectus. Est igitur advertendum, cum dicitur accidens prius cognosci, non esse intelligendum de accidente in abstracto, sed in concreto, ut expresse declarat Hervæus, et Soncinas etiam notavit, et experientia constat, et ex ratione facta cum proportionem applicata. Nam objecta sensibilia, quæ movent sensum, non sunt accidentia in abstracto, sed in concreto, prout in re sunt; non enim immutat visum albedo, sed album, ut Aristoteles notat, opusc. de Sensu et sensibus, quia actiones sunt singularium

subsistentium. Sensus ergo exterior videt quidem accidens, non tamen abstracte, sed concrete, et ideo dicitur videre per se albedinem, per accidens autem substantiam, de Anim., cap. 6, quia videt album seu coloratum, in quo includitur aliquo modo substantia; ergo similiter intellectus, licet primum mutetur ad cognitionem alicujus accidentis per se sensibilis, non tamen ut illud in abstracto concipiat, sed in concreto. Ex quo fit ut a primo illo conceptu non omnino excludatur substantia, quia in illo objectiva conceptu accidentis concreti necessario involvitur substantia, quasi tecta et involuta accidentibus. Unde dicere possumus, rem per se ac formaliter primo cognitam, esse accidens; rem autem adæquate et quasi materialiter cognitam, esse substantiam seu compositum ex substantia et accidente, quod per modum unius subsistentis in tali forma accidentali concipitur.

10. Quod si hoc tantum auctores prioris sententiæ dicere voluissent, facile opiniones in concordiam redigerentur. Tamen aliqui expresse negant, primo concipi accidens etiam in concreto; unde volunt concipi ipsam substantiam nudam, ut substantia est. Et consequenter aiunt, primam speciem impressam intellectui virtute intellectus agentis, representare tantum substantiam ut sic, et non accidens. Imo, cum Thomistæ alias teneant intellectum non cognoscere directe singulare, consequenter dicent cogitativam prius concipere substantiam singularem, quam accidentia ejus; intellectum vero concipere substantiam in universali, saltem sub communi conceptu substantiæ. Hæc tamen sententia hoc modo exposita mihi videtur improbabilis; quia si de cogitativa loquamur, cum etiam illa primo cognoscat per speciem impressam a sensu vel phantasia, non potest primo recipere speciem representantem substantiam. Nam per sensationem vel phantasma per se tantum representatur accidens, substantia vero solum per accidens; qui ergo fieri potest ut primo imprimat speciem nudæ substantiæ? Quamvis ergo concedamus (quod satis controversum est) cogitativam formare aliquando conceptum substantiæ singularis ut sic, non est tamen credibile, illum esse primum conceptum formatum ex vi impressionis sensuum vel phantasiæ, sed ad summum comparari postea aliqua inquisitione, et quasi discursu, qualis in illa potentia esse potest.

11. Ascendendo igitur ad intellectum, eodem modo philosophandum est, nam intellectus agens, statim ac sensus, imaginatio, seu cogitativa apprehendunt sensibile objectum, imprimunt intellectui possibili speciem proportionatam; non potest ergo imprimere speciem representantem solam substantiam. Et experientia id satis videtur docere; si enim dum sensus apprehendit accidens, intellectus nudam substantiam contempletur, statim discernemus intellectivam apprehensionem a sensitiva, quod tamen non nisi post longum discursum et reflexionem facere possumus. Præterea, quia vel per illam speciem aut conceptum representatur substantia absolute sine ullo respectu ad accidens; et hoc est impossibile, non solum in primo conceptu, qui fit sine discursu ex vi impressionis objecti, sed etiam post longam ratiocinationem et discursum, ut recte docuit Toletus, lib. 1 de Anim., c. 1, q. 6; et satis id mihi probat experientia, nam post longam de substantia inquisitionem, non possumus ejus rationem exprimere, nisi vel per negationes, vel per habitudinem subjecti accidentium. Si autem ille primus conceptus respectivus est, non potest non supponere conceptum accidentis. Non igitur potest primo concipi substantia illo modo, sed tantum ut involuta et contenta in concreto accidentis. Neque rationes Soncinatis aut Javelli aliquid amplius probant, nisi quod primus conceptus esse debet rei vel concreti per modum subsistentis.

12. *Accidens in concreto primo cognitum non concipitur sub ratione inherens.* — Atque hinc infero, quod, licet res primo ac per se cognita, revera sit accidens, tamen ab intellectu ex vi illius conceptus non cognoscitur formaliter sub ratione accidentis, id est, sub ratione inherens alicui, sed solum sub ratione hujus sensibilis et materialis entis. Imo neque ex vi illius conceptus discernitur, an illud objectum sit compositum ex forma et subjecto, vel quid simplex, sed tantum præcise et abstracte id concipitur per modum unius. Quod satis nobis ostendit mysterium Eucharistiæ; non enim magis concipimus substantiam ubi est sub accidentibus, quam ubi non est. Formalis ergo conceptio accidentis ut inherens, et substantiæ ut sustentantis, vel per se stantis, discursu postea acquiritur, et maxime ex rerum mutationibus; nam dum videmus accidentia mutari, circa aliquod subjectum ipsum subjectum

mutari intelligimus. Unde si comparatio fiat inter hos conceptus expressos et formales accidentis, ut accidens est, et substantiæ, ut est substantia, videtur sane non esse inter eos necessarius ordo, prout in nobis sunt; quia in principio per modum correlativorum substantiam et accidens videmur concipere, cum solum per illam mutuam habitudinem illa discernere incipiamus; postea vero indifferenter possumus excitari ad utrumque directe cognoscendum, et indirecte seu in obliquo semper cognitio unius terminatur aliquo modo ad alterum; quia, ut dixi, semper conceptio est connotativa seu respectiva; quamvis hoc in accidente proveniat ex imperfectione ejus; in substantia vero ex nostra. Sed de his latius in scientia de Anima.

DISPUTATIO XXXIX.

DE DIVISIONE ACCIDENTIS IN NOVEN SUMMA GENERA.

1. *Consideratio decem summorum generum ad dialecticum ut pertineat.* — Divisio hæc non solum a metaphysico traditur, sed etiam a dialectico, in ea parte in qua de prædicamentis disputat; altiori tamen magisque exacta ratione ad primum philosophum pertinet, ut ex his, quæ de objecto hujus doctrinæ diximus, constare potest. Dialecticus enim non considerat decem suprema entium genera, ut eorum naturas et essentias exacte declarat; id enim extra institutum ejus esset, cum dialectica solum sit quædam ars dirigens operationes intellectus, ut artificiose et cum ratione exerceantur. Unde directe ac per se agit de conceptibus mentis, ut dirigibiles sunt per artem, seu de forma et ordinatione conceptuum, quatenus per artem tribui potest. Quia vero conceptus mentis circa res versantur, et in rebus fundantur, ideo de rebus tractat, non ut earum essentias et naturas declarat, sed solum in ordine ad conceptus mentis coordinandos; et hoc modo agit de decem generibus in ordine ad decem prædicamenta constituenda. Nam prædicamentum logice sumptum nihil aliud est quam generum et specierum usque ad individua conveniens dispositio sub aliquo suprema genere, quam dispositionem, in ordine ad definitiones, prædicationes et demonstrationes conficiendas dialecticus tradit. Et sub ea tantum ratione attingit res in prædicamentis constituendas, et divisionem entis in genera

summa. Propter quod dixerunt multi prædicamentorum interpretes, dialecticum in prædicamentis potius agere de nominibus quam de rebus. Quod intelligendum puto, non quia nomina in prædicamentis ponantur, sed quia dialecticus magis consideret res in prædicamentis collocandas, quoad quid nominis, quam quoad quid rei, quantum illi satis sit ad rerum prima capita seu genera tradenda, sub quibus alia genera et species coordinantur.

2. *Metaphysicus qualiter agat de summis entium generibus.* — At vero metaphysicus directe et ex proprio instituto hanc tradit divisionem, ut proprias rationes et essentias rerum inquirat. Atque hac ratione sub his etiam generibus dividendo procedit per omnia entium genera, saltem usque ad illas específicas rationes, quæ a materia sensibili et intelligibili abstrahunt; alias enim, quæ materialiores sunt, eatenus tantum attingit, quatenus ad suas divisiones perficiendas necessariae sunt, ut in disputatione præcedenti declaravimus. Quoniam igitur de substantia jam disseruimus, superest nobis dicendum de divisione accidentis in novem genera; atque ita manebit completa, et explicata divisio entis in decem genera, seu prædicamenta. Postea vero, sicut in substantia fecimus, ita in singulis accidentium generibus per omnes eorum gradus subalternos vel específicos discurremus, quantum latitudo objecti metaphysicæ postulare aut permittere videbitur. De hac autem divisione tria in communi consideranda occurrunt, nimirum de immediatione ejus, de sufficientia, ac de modo de qualitate seu analogia ejus.

SECTIO I.

Utrum accidens in communi immediate dividatur in quantitatem, qualitatem, et alia summa genera accidentium.

1. *Prima difficultas.* — Ratio dubitandi est, quia multis modis videtur posse accidens dividi in pauciora membra, quæ illa novem sub se complectantur; ergo non est immediata divisio, sed implicite continens et transiens (ut ita dicam) plures immediatiores. Antecedens patet primo, nam accidens dividendum prius videtur in completum et incompletum. Quod enim inter accidentia illa duo membra inveniantur, negari non potest, tum quia quædam accidentia ponuntur directe in prædicamento, alia reductive; tum

etiam quia dantur accidentia partialia et integra; ergo sicut ob has causas dividitur substantia in completam et incompletam, ita etiam accidens. Unde, sicut illa divisio adæquata est substantiæ, ita hæc erit accidenti. Et sicut in substantia necessaria fuit ad constituendum supremum genus, ita in præsentem magis necessaria videtur ad constituenda et distinguenda suprema genera. Quia alias vel non erit adæquata divisio accidentis, prout condistinguitur a substantia sub ente, vel non complectetur omnia quæ in divisio continentur. Quia novem genera summa tantum sub se continentur accidentia completa.

2. *Secunda difficultas.* — Atque hinc oritur secunda difficultas, cur, videlicet, hic non præmittatur divisio accidentis in primum et secundum, seu in singulare et universale. Sicut divisa est substantia in primam et secundam; quia non est dubium quin illa duo membra etiam in accidentibus inveniantur et exhauriant divisum, et consequenter sint immediatiora, cum in unoquoque prædicamento accidentis inveniantur.

3. *Tertia difficultas.* — Tertia ac præcipua difficultas est, quia accidens optime dividi potest in illud, quod est propria forma realis inherens substantiæ, et illud, quod tantum est modus realis efficiens substantiam extra rationem et complementum ejus. Nam quod dentur hi duo modi accidentium, certum nobis est, et superius probatum. Quod vero inter se valde diversi sint, patet ex ipsa ratione efficiendi substantiam, quam habent valde diversam, et ex diverso modo, quo à substantia distinguuntur; ac denique ex ipsa ratione entitatis, et modi realis, quæ pertinent ad primarias entis differentias, ut supra, disp. 7, declaravimus. Quod denique illa duo membra adæquate dividantur accidens, patet, quia includunt immediatam oppositionem et contradictionem; unde non potest excogitari medium seu accidens quod non sit entitas, aut modus efficiens substantiam. Quo tandem fit ut omnia novem genera accidentium sub illis membris contineantur, quæ proinde in ea subdividi poterunt. Igitur hæc etiam ratione illa divisio non est immediata, sed mediata.

4. *Quarta difficultas.* — Quarta difficultas generalis est de multis aliis convenientiis et differentiis, quæ inter illa membra reperiantur, ratione quarum confici possunt plures divisiones immediatiores. Ut, verbi gratia, dividi posset accidens in absolutum et res-